

Ана Ашталковска Гајтаноска (Северна Македонија)
Институт за етнологија и антропологија
Природно - математички факултет
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
Е-маил: ashtalkovska@gmail.com.mk

**„НАЦИОНАЛНАТА ПРИПАДНОСТ НА НАРОДНОТО
ТВОРЕШТВО“
– ПО ПРИМЕРИ ОД СПИСАНИЕТО „МАКЕДОНСКИ ФОЛКЛОР“
И НЕГОВИТЕ ИЗДАНИЈА ВО ПЕРИОДОТ ОД 1968 ДО 1991
ГОДИНА –**

Апстракт: „Националната припадност на народното творештво“ е наслов инспириран од многубројните трудови во списанието „Македонски фолклор“ што се занимаваат токму со утврдувањето на македонската национална припадност на фолклорот како една од поважните задачи на фолклористиката во Македонија. Главниот интерес во текстот е третманот на фолклорот, односно на народното творештво во југословенскиот период со посебен акцент на идеализираната субјективна, идеолошки и патриотски оптоварена нарација за народното творештво и за неговите носители.

Клучни зборови: фолклор, Македонија, народ, самобитност, идентитет.

Вовед

Во јавниот дискурс, но и во научниот исто така, особено кога станува збор за националните научни дисциплини, сè уште е многу актуелен ставот дека истражувачите имаат должност да го чуваат, да се грижат, често да го (пре)создаваат и зајакнуваат македонскиот национален идентитет. Со оглед на тоа што, до неодамна, десно ориентираната власт во Македонија уште повеќе го популаризираше овој став преку механизмите што и инаку ѝ стојат на располагање (медиуми, образование итн.), може да заклучиме дека на дисциплините оптоварени со епитетот „национални“, всушност, им се легитимира континуитетот наместо тоа прашање конечно да биде деконструирано. Во оваа смисла, интересно е да се разгледаат почетоците и развојот на овој дискурс низ примери од списанието „Македонски фолклор“, во издание на Институтот за фолклор, објавувани во југословенскиот период.

Основните идеолошки назнаки од југословенскиот период, како што се братството и единството, еднаквоста итн., не подразбираат национална и

националистичка обоеност на истражувањата на овие профили научници. Напротив, пoлогична би била одредена релаксација од етноцентризмот во научниот дискурс, со оглед на тоа што контролата на социјалистичката идеологија и политика била активна врз сите сфери од животот, па и врз науката. Според примерите од списанието „Македонски фолклор“, оптовареноста со националното е всушност она што го обележува овој период. За потребите на ова истражување, анализирани се 48 броеви на списанието објавени во социјалистичкиот период: од првото издание објавено во 1968 година, сè до бројот 48 објавен во 1991 година.

Фолклорниот институт е формиран во 1950 година и претставува една од институциите со подолг стаж во Република Македонија, која се занимава со истражување на фолклорот или народните умотворби како културно наследство. Уште од основањето, може да се насети посебната врска на оваа институција со македонскиот народ, кој, од страна на авторите, уште поблиску е идентификуван како „нашиот народ“. Во извесна смисла може да се зборува за застапништво на македонскиот народ од страна на фолклористиката во овој период. Дополнително, ова е евидентно и според наведените задачи при основањето на тогашниот Фолклорен институт што се вртат околу: *„фолклорноиџ бојајсџиво на македонскиоџ народ, џречисџување на националниоџ фолклор, џројаџирање на нашайџа народна умеџносџ, џриџа за чисџоџаџа и изворносџа на народнаџа умеџносџ и нашеџо народно умеџничко џворешџиво“* итн. ((моја нагласка) Ристовски 1970: 5). Иако во 1962 година со преименувањето во Институт за фолклор се врши извесно професионализирање на главните задачи на Институтот, односно тогаш веќе не ги среќаваме погоре подвлечените термини, сепак, во изразот на поголемиот број автори во списанието, заложбите што ги подразбираат подвлечените термини остануваат и понатаму актуелни. Така, Институтот е задолжен институционално да го собира, чува и зачувува, да го презентира, одразува и изразува македонското народно творештво како потврда на етничкиот, културниот и националниот идентитет на Македонците. За тоа како институционално или „научно“ националниот идентитет се создава и (пре)создава, се утврдува, зајакнува и се брани ќе видиме понатаму во текстот. Текстот што следи претставува добра илустрација на она што Наумовиќ го нарекува синдром на двоен инсајдер кога се работи за истражувачите од овие дисциплини (Mihăilescu, Iliev, Naumović 2008: 14, 15).

Романтичен национализам

„Whenever nations turn to their folkloristic past to find faith in themselves and courage for the future, they are following lines laid down by Herder“
(Wilson 1973: 832).

Силните национални (и националистички) тонови во анализите на фолклористите, етнологите и на научниците од сродните национални дисциплини во Македонија во времето на социјализмот, како што вели Инес Прица, повеќе се нејасни отколку што се подразбираат имајќи ја

предвид позицијата на социјалистичката идеологија што декларативно се спротивставува на национализмот (види кај Prica 2004/2005: 15). Истражувачите од овие дисциплини традиционално се занимаваат со сопствената, главно, селска народна култура, со реконструкција на нејзиното минато, практикувајќи го позитивистичкиот пристап, занемарувајќи ја теоријата, објаснувањето, анализата за сметка на дескрипцијата, работејќи под големо влијание на градењето на нациите и на комунистичката идеологија¹ (види Ѓаро 2014: 56). Поради овие карактеристики, фолклористиката, етнологијата и другите сродни дисциплини од Централна и Југоисточна Европа се третирали како застарени и заостанати, кои нема што да ѝ понудат на западната антропологија (види Ѓаро 2014). Мора да се нагласи дека оваа етикета не може да се примени на сите поединечни дисциплини од овој широк простор зашто секако постојат понекогаш големи варијации во оваа смисла. Дури и во рамките на СФР Југославија, центрите како Белград, Загреб и Љубљана многу порано се релаксирале од етноцентричниот концепт на овие дисциплини, за разлика од перифериите во кои спаѓа Скопје. Според Ристески, формирањето на Институтот за фолклор како единствена институција од ваков карактер во СР Македонија одговара на социјалистичката идеологија во однос на контролирањето на националистичката реторика поддржана или промовирана од науката зашто ова решение се сметало како побезболно во оваа смисла. Тој смета дека за сметка на ова решение, етнологијата е маргинализирана уште на самиот почеток бидејќи таа се третираше како поопасна во однос на отворањето на националните прашања во Македонија (Ристески 2014: 60). Сепак, според анализите на броевите на списанието „Македонски фолклор“ објавувани во социјалистичкиот период, може да се посведочи промоцијата на романтичниот национализам како прилично долготрајна тенденција во текот на целиот југословенски период. Романтичниот национализам инспириран од Хердер оставил свои траги особено во Централна и Источна Европа (Wilson 1973: 830). Според Хердеровата епистемолошка подлога од 19 век нацијата е органски ентитет, народниот дух е подлога на нејзината оригиналност и тој опстојува низ историјата како единствен, непроменет, автентичен, и така фолклорот или различните аспекти на народната култура го одржуваат националниот идентитет низ времето и ја определуваат неговата посебност. Оттаму е фасцинацијата и опседнатоста со селската култура (види кај Vukov 2012: 335). Кога истражувачот на фолклорот или на другите аспекти на народната култура е припадник на истражуваната култура, со своите соговорници споделува голем дел од културните вредности и знаења, и кога на оваа блискост ќе се надоврзат Хердеровите наизменици за фолклорот како извориште на народниот дух

1 Во овој контекст, интересно е како се компензира етноцентричниот дискурс во анализите во списанието „Македонски фолклор“ со бројните текстови што по сите мерила се соодветни на социјалистичката идеологија, особено оние за другарот Тито и за партизанските народни песни, кои исто така се подложни на силна идеализација од страна на авторите.

што е суштина на националниот идентитет, намерната идеологизација на проблемот на истражување излегува како логична последица. На тој начин истражувачите од овие дисциплини стануваат идеолози на нацијата (види Mihăilescu, Piev, Naumović 2008: 14, 15).

Историска поетика и патетика

Според Хердеровите насоки, фолклорот се користи како средство за премостување на јазот меѓу минатото и сегашноста, и во него се содржи националниот дух. Фолклорот, исто така, може да ја објасни историјата и да понуди тешко достапни податоци за минатите епохи (Wilson 1973: 825). Броевите од списанието „Македонски фолклор“ во југословенскиот период изобилуваат со наслови што зборуваат за историското или револуционерното македонско народно творештво, што е веројатно во согласност со потребите на младата македонска нација и обидите да се консолидира нејзината историска приказна. Во извесна смисла може да се каже дека преродбенските насоки всушност се искристализирале во времето на социјализмот. Историската песна е во блиска врска со македонскиот идентитет и неговата промоција, односно таа го претставува, потврдува и го докажува него. Поради тоа фолклористиката и нејзините историски толкувања го глорифицираат овој вид народно творештво како многу значајно за македонската нација: „Таа, како и сии фолклор, претставува сведоштво за националните традиции на народот, за неговата национална свест и битие, сведоштво што не може во никој случај едноставно да се игнорира, да се негира и да се осирова. Историската македонска песна ја содржи сите овие црти на македонската нација и не само што ја содржи, туку ја манифестира, ја истакнува и ја прославува со сета сила“ (Робовски 1968: 45). Илинденското востание е особено погоден момент во историјата за на него да се врзат вековните стремежи на македонскиот народ за слобода до неговото национално осамостојување. Преку фолклорот дополнително се идеализираат и значајните историски личности во македонската историја, особено оние од илинденскиот период. Така фолклористиката всушност активно учествува во градењето и стабилизирањето на одредени нарации за историското минато во времето на социјализмот. Фокусот на историските приказни подразбира осветување, односно осветлување на македонската историја што се гледа од наравоученијата од анализираните песни за славните борби на македонскиот народ. Дополнително на ова, фолклористиката го третира револуционерното народно творештво како веродостојна, вистинита, валидна историска интерпретација за славното минато на македонскиот народ. Фолклористичките анализи во рамките на идеализирањето на народното и националното, особено кога се работи за народното творештво поврзано со историските настани, е промотор и на патриотизмот идентификуван како највисока човечка вредност. Така, освен што народното творештво го возвишува патриотизмот, фолклористиката го прави истото со поддршка на воспитната улога на народното творештво

што треба да ги научи младите на овој значаен вид љубов кон татковината и својот народ. Токму поради туѓите национализми и пропагандните акции на соседите, истакнувањето на македонското кај народот не се толкува како романтизам или национализам, туку како суштинска потреба што извира од длабочината на срцето и душата на македонскиот човек (Вражиновски 1976: 103, 104). Во овој контекст лесно се случува идеализацијата на народното да се изедначи со идеализацијата на македонското: „Една од важниите поензии на кажувањата стомени е македонскиот дух и македонското национално чувство и неоподобливоста на овој дух на разновидни влијанија и провајанди (...) Ова сведочи дека нашиот народ не останува настрана од сè што што се случува околу него и го засејнува интелектуално на нашата татковина. Тој не останува рамнодушен, туку соодветно коментира и го кажува својот збор секогаш во духот на општонародните сфаќања и идеали на Македонците“ (Вражиновски 1976: 103, 104). Заради потенцирање на општонародните или општомакедонските карактеристики, авторите често користат термини како македонскиот човек, нашиот човек, народниот гениј, Македонецот, Македонката, народниот анонимен креатор итн., кои подразбираат еден репрезент на народот каде што се собрани сите важни аспекти на македонството. Оваа тенденција директно го илустрира позитивистичкиот пристап во истражувањата за народот што се третира како единствен организам без отстапувања: „ликој на народот, кој живее како единствен по дух и усмереност организам“ (Најчески 1969: 84). И во овој случај фолклористите остануваат доследни на Хердеровиот фокус на народот, а не на поединецот, односно на идејата дека поединецот може да постигне целосно остварување само како интегрален дел на одредена нација (Wilson 1973: 823).

Меѓу непријателите на народот во фолклористичките анализи „Турците“ се главните негативци. За нив може да се сретнат вакви квалификации: турска тиранија и вековен непријател (Најчески 1968б: 41), многувековен турски поробувач (Робовски 1968: 42), душманска воена сила (Каровски 1968: 51), азијатски насилници (Симитчиев 1984: 65), турско ропство итн. Така, анализите на фолклористите содржат квалификации што, освен што ја претставуваат народната омраза, истовремено ја претставуваат и авторската омраза кон „Турците“: „Турското ројство ја ликвидира слободата и независноста на Лужниите Словени, им го зајре културниот развојок и сивоанскиот живот. Во балканските земји каде мечот на завојувачот сееше смрт, каде шеророт и силувањата го сопроведува секојдневниот живот на поробените расјани, се чинеше дека за секогаш беше потребна секаква надеж, радост и вера во иднината. Во вакви тежки и нејодносливи времиња сепак рајата не траеше долго време. Тој се диња против азијатските насилници бранејќи ја честта, народните традиции, својот мајчин јазик“ (Симитчиев 1984: 65). Имајќи ги предвид ваквите историски интерпретации за македонскиот народ и неговото многувековно угнетување, станува логично неговото воспевање во фолклористичките анализи како противтежа на вековните историски страдања. Затоа

идеалната претстава за народот задолжително подразбира потенцирање на две крајно спротивставени состојби, на пример: морбидни насилства врз Македонецот, но и негова непоколебливост, гордост и смелост: „Во неа е дадена морбидна слика на насилствата што биле вршени врз нашиот човек, но во исто време се извишуваат и непоколебливоста, љубовта и смелоста на Македонецот да не се откажува од својата национална припадност и име“ (Јаќоски 1983: 20); епски од по маките на Македонецот, страдања, црнила, но и непребол, непокор, копнеж за слобода: „...ејскиот од то макише на Македонецот исполнет со страдања, црнила, со непребол и нејокор, соочен со релативистичкото на неправдата, но со несопирлив којнеж за долоочекуваната румена мура на сончевина и слобода“ (Стоичковски 1990: 163). Фолклористиката од овие простори во времето на градењето на нациите го нуди суштинскиот елемент во оживувањето на минатото и создавањето на модел за развој на нациите. Според тоа, фолклористите не се занимаваат исклучиво со реконструирање на минатото, туку со негово моделирање за потребите на нациите (види Wilson 1973: 833).

Мноштво прилози кон националното

Додека историскиот, револуционерниот фолклор може полесно директно да се врзе со етничкото и националното, во фолклористичките анализи и темите што навидум не се поврзани со овие идентитети повторно се анализираат во нивни прилог. Овие врски ги потврдуваат приоритетите на македонската фолклористика во тој период. Така, историските контексти се секогаш присутни, дури и во анализите што не се однесуваат на историското или револуционерното народно творештво, па и тогаш кога се зборува, на пример, за ритмиката на македонската народна песна: „Во оваа прекрасна песна, којашто ја среќаваме во неколку варијанти, каде што народниот јениј е за беспримерната храброси и саможртва на нашиите борци за слобода од илнденскиот период, којашто за илјадајати побројната душманска воена сила и то сировивсавуваа својот невиден и нечуен доштоаш хероизам и решеност да се умре за слободата, се среќаваме со беспрекорна симетрична распределба на наласениите и неналасениите слогови“ (Каровски 1968: 51).

Има бескрајно многу примери со кои може да се илустрира оваа тенденција меѓу македонските фолклористи во југословенскиот период. На пример, често пати, свадбените обичаи се анализираат во прилог на самобитноста и етничката посебност, односно како „специфична, етничка издиференцирана свадбена уметност“ (Стоичковски 1991: 112). Во текстот што се однесува на преданијата за места, топонимските преданија можат елегантно да се поврзат со големата патриотска свест на Македонецот, како и со неговата национална посебност: „Македонецот во преданијата за месата то потврдил својот висок степен на патриотска свест: љубовта кон својата патриотска свест и својот народ и љубовта на припадност кон една нација, која била во состојба во најтешки историски услови да

издржи и да не ѝо зајуби своето национално име“ (Вражиновски 1979: 238, 239). Ваквите толкувања поради својата произволност на моменти звучат како фолклористите, на некој начин, да се задолжени своите теми на интерес, дури и кога не се поврзани со воспевање на македонското, да ги анализираат во прилог на македонското.

Во напорите да се утврди и да се промовира идеалниот модел на преосмислената македонска народна култура поради методолошките ограничувања на македонската фолклористика во тој период, сите застранувања што излегуваат надвор од идеалниот модел или пак му се спротивставуваат се третираат како туѓи и позајмени. Така, еден автор тврди дека македонските еротски приказни се базираат на реални теми за односите меѓу маж и жена и врз природни основи, што значи дека патолошки сексуални односи не се карактеристични за „нашиот народ“: *„Нашиите еротски приказни најмногу обработуваат реални теми на релација маж–жена, засновани врз природни основи. Рејќи се приказниите за психолошки сексуални односи, итне очигледно му се туѓи на нашиот народ и најолно несвојови со неговите етички сфаќања. Сексуални застранувања, какви што се хомосексуализмот, содомијата, бестипичностите, инцестот, во нив речиси ѝи нема. Уште нешто: од ваквите рејќи приказни лесно се заклучува дека тоа и не се наши, македонски, туку обично позајмени приказни. Така рејќиот хомосексуализам во приказните скоро ѝо правило е поврзан со оци и појови, со Турци, со печалбари“* (Пенушлиски 1974: 80, 81). Идеализацијата на народната култура преку анализите на фолклорот очигледно претставува важна задача на фолклористиката, која секогаш ја претставува македонската народна култура во позитивна светлина без отстапувања, девијации, патологии, застранувања. Така, освен народното творештво што често пати ги идеализира, романтизира итн. своите теми, фолклористичките анализи даваат уште еден дополнителен слој на идеализација што секако излегува од рамките на професионалните задачи на оваа национална дисциплина. Целта на ваквата пракса Чоловиќ ја објаснува на следниов начин: *„За да може тоа траја да послужи како цврста и уверлива подлога на националниот идентитет и за политиката што си поставила задача да ѝо осигури опстанокот и процутот на таканареченото 'национално бичие', се пристапува кон селекција, класификација и транскрипција на фолклорната траја. При тоа се опстрануваат сите противречности и груби логички, естетски или морални слабости и недоумици“* (Čolović 1994: 86).

Народното творештво како „национална сопственост“

Македонската фолклористика е сериозно посветена на обврската да протестира против присвојувањата на македонското народно творештво од страна на соседните држави. Иако декларативно се прифаќаат заедничките белези на народното творештво со соседните народи, сепак инсистирањето на

„типични наши белези“ придонесува кон национализирањето на народното творештво. Така, додека српската и особено бугарската фолклористика го третираат македонското народно творештво како српско, односно бугарско, македонската фолклористика е посветена на потрагата и акцентирањето на оригиналните, типичните, специфичните белези што ќе ги идентификува како исклучиво македонски. Тоа честопати оди заедно со опседнатоста со потеклото или потрагата по „татковината“ на одредени сегменти од фолклорот. На пример „*Ѓајковинаџа на јуначкиџе џесни на Јужниџе Словени е Македониџа*“ (Симитчиев 1968: 44). На тој начин македонскиот народ, кој е носител на македонскиот фолклор, се издвојува меѓу своите соседи, кои манифестираат долготрајни тенденции да го негираат по различни основи. Поради овој проблем, фолклористите инсистираат редовно да го потенцираат самобитниот карактер на македонскиот фолклор, кој е етнички ограничен, создаден на „македонска почва“ и со географско единство: „Македонскиот народен еп (со исклучок на некои општи мотиви познати кај Србите и Бугарите) има главно самобитен карактер. Тој се развивал на македонска почва. Мотивите и варијантите на нашите јуначки песни имаат географско единство“ (Симитчиев 1968: 53). Таа самобитност потоа лесно се врзува со националната посебност „самобитниот, национален карактер на нашата народна поезија“ со што може да се објасни поривот да се откријат „*сушџински одлики, идејно-џемајџски содржини и сџецифични џенденџии со кои нашџа народна џоезиџа се разликува од народнаџа џоезиџа кај друџиџе, соседниџе словенски народи*“ (Најчески 1968а: 194).

Напоредно со древноста, традицијата што се негува низ вековите, континуитетот и долготрајните историски неприлики, истрајува една исклучително посебна, чиста, оригинална и самобитна култура што се нарекува македонска (Симитчиев 1968: 53). Во овој контекст може да се објасни третманот на традицијата како долготрајна потпора на македонската посебност, а нејзиното буквално или целосно предавање од генерација на генерација како континуитет на таа посебност од далечното минато. Така традицијата и она што таа го подразбира е статична, речиси непроменлива низ вековите.

Инсистирањето на самобитната оригинална македонска култура секако може да се третира како реакција на оспорувањата од страна на науката во соседните држави, кои генерално ги следат истите принципи. Речиси сите соседни национални научници, но и државни политики традиционално оспоруваат по некој важен аспект од македонскиот национален идентитет (јазикот, народот, црквата, името на државата итн.). Македонските научници затоа чувствуваат должност да се стават во одбрана, да ја нагласат, подвлечат македонската оригиналност. Следниов цитат претставува добра илустрација за таа потреба. Тука културните надворешни влијанија се третираат како вообичаени и тие не ѝ пречат на самобитноста на националната култура. Но, термините како изобличување (некаде се спомнува и терминот контаминација) и прочистување низ призмата на националното всушност се спротивставуваат на погоре

споменатата тенденција влијанијата да се третираат како вообичаени во културата: „Влијанијата се неоспорен факт; постоеле и постојат во секоја национална култура, без да ѝ противречат на нејзината самобитност. Можеби, во извесни моменти, изобличуваат некои нејзини белези, но истовремено, прорисани низ призмата на националноста, можат да појстат и да раздвижат некои пасивизирани а специфични изразни елементи. Македонскиот анонимен творец создавал свое сопствено шонско бојство – своја народна музика, бојата по мелодијата, латентната хармонија и особено по ритмиката. Таа претставува оригинална хроника на нашето подалечно и поблиско живеење“ (Станковиќ, Карчовска 1987: 171). Фолклорот така станува сопственост на посебните нации на Балканот, и всушност борбата во овој случај се однесува на прашањето кој го поседува македонскиот фолклор. Со формирањето на македонската држава и основањето на соодветни институции, особено повикани се сметаат научните институции со национален карактер, меѓу кои и Институтот за фолклор, конечно да се стават во одбрана на македонското народно творештво и да ја потврдат македонската сопственост: „Меѓутоа и оние, македонските, народни умотворби се претставени во ова избрано издание како бујарски!? Зошто? Бујарскиот народ, исто така и македонскиот народ, има прилично бојат и разновиден фолклор, та сосема било ненужно китење со туѓо перје (...) Тојаш: зошто посејале и по неопходноста фолклорно бојство?!“ (Саздов 1968: 293). Токму поради ваквата мисија на научните институции со национален карактер, покрај македонскиот народ, од присвојувањата на македонското народно творештво се навредени особено македонските фолклористи: „Несомнено ваквата чудовишна пошта на тие обработувачи на културноста наследство на македонскиот народ претставува голема навреда за македонската самобитност, за нашиот народ воопшто и за македонските фолклористи посебно“ (Саздов 1968: 294). Овој принцип на преземање и бранење на националниот идентитет со посредство на народното творештво продолжува во балкански контекст, а и денеска е сè уште жив и актуелен. Како што може да се види од илустрациите, многу е важно да се направат строги разграничувања во етничка и национална смисла, особено по создавањето на македонската нација, која мора да биде различна од соседните, а особено од оние што ѝ го негираат тоа својство. Заради тоа фолклорот е национализиран (на пример, се зборува за: „материјалот од чисто македонска провениенција“ (Ристовски 1973: 126), културата, регионите итн. исто така постојат како посебни и исклучиви во рамките на една етничка целина – тоа е единствена целина, единствена културно-национална општост различна од соседните етнички региони. Национално омеѓената македонска култура нема проблем кога песните од народниот гениј од еден регион се прифаќаат во некој друг регион во рамките на етничка Македонија сè додека своината над творештвото може да ја имаат само Македонците. Според Хердеровите тези дека две нации не може да споделуваат заеднички карактеристики (Wilson 1973: 822),

повторно може да се објасни инсистирањето на „националната припадност на македонските песни“ (Попвасилева 1980: 181).

Методолошки стапици

Праксата на „туѓите“ истражувачи да го идентификуваат македонскиот фолклор како српски или бугарски се третира како „субјективни оценки на нашата епика од страна на некои фолклористи“ (Симитчиев 1968: 41). Таквите непрофесионални истражувачи тргнуваат од субјективните идеолошки и политички оптоварени позиции при посегнувањето и присвојувањето на македонскиот фолклор, наместо да пласираат „објективна“ наука. Меѓутоа, во истиот контекст се занемарува субјективноста и на македонските автори, кои всушност го прават истото како своите бугарски или српски колеги. Сите заедно го национализираат фолклорот, кој го третираат како затворен, ограничен, омеѓен со национални и етнички граници, а единствено се разликува националната припадност што му ја импутираат. Токму поради оваа општобалканска ситуација и поради конфликтите меѓу различните национални фолклористи околу сопственоста врз фолклорот, на една дискусија од Вториот симпозиум за балкански фолклор, објавена во списанието „Македонски фолклор“ бр. 9–10 во 1972 година, двајца автори предупредуваат за опасностите од таквата „наука“. На пример, Душан Недељковиќ тоа го идентификува како националистички однос на исклучителност: *„Па, ако зборуваме за еџосџи, ми се чини идеалистички и фаџилистички е да се издвојува еден моџив, еден лик или еден џиџи, а особено една цела џесна, и џриџџа да му се џриџишуваџи исклучиџелно само на еден народ, кој создаваџки во заедница – не знае за исклучиџелноста. Националистичкиџи однос на исклучиџелноста е неџиџо за кое не знае народџиџо џвореџиџво“* (Дискусија 1972: 212); а Радослав Хроватин трагањето по посебноста на својот народ конечно ја идентификува како старомодна тенденција во етнологијата: *„Во нашиџе џредавања чеџиџо слушаме дека некој сака да докаже колку е некоја рабоџа мошне џособна кај неџовиџи народ и колку се разликува од друџиџе народи. Мислам дека е џџоа досџа сџаромодна џтенденција во еџнолоџијаџа. А јас мислам дека модерниџа џтенденција се сосџџи во џџоа да се џобараџи џакви фолклорни елементи џиџо им се заеднички на различниџе еџнички џруџи“* (Дискусија 1972: 212). Дека тоа тешко оди во национално обременето македонско и балканско општество сведочи и цитатот од текстот што оди веднаш по објавената дискусија погоре. Опседнатоста со македонската посебност, специфичност, особеност, карактеристичност... има тенденција да трае долго: *„Инџтересџи за неџзиниџе сџецифични еџнолошки и фолклорисџички особености, карактеристичности и сџецифичности се развивал џосџеџено и џоврзано со оџвореноста на Македонија во меџународниџе размери“* (Андонов-Полјански 1972: 231).

Нагласениот личен однос кон темата на истражување е очигледен преку употребата на присвојните заменки за клучните елементи во патриотската

реторика, како на пример: нашата земја, нашите прапрадедовци, нашата народна епика, нашиот народ, типични наши мотиви, нашите собирачи, нашите луѓе... и многу други аспекти што се однесуваат на „нашето“ како предмет на истражување. Истражувањето на овие аспекти на нашето, сопственото, како што веќе видовме, се исклучително подложни на идеализација понекогаш до таа мерка што единствено суперлативите можат да ја изразат македонската величина: *„Ако навистина Македонија има најдолготрајна револуционерна историја во европскиот простор, нема сомнение дека македонскиот народ изгради и најбојата и континуирано со најдолг развојок револуционерна народна песна не само на Балканот, туку веројатно и во цела Европа“* (Ристовски 1976: 93). На ова место можеби е корисно да потсетиме дека, разгледувано од денешна перспектива, минатото кон кое се враќале следбениците на Хердер во најголем дел е митско минато, а големата и благородна нација што тие се обидуваале да ја оживеат во најголем дел била производ на нивните сопствени плодни имагинации (Wilson 1973: 829).

Заклучок

Многу битна одлика особено на „националните“ општествени и хуманистички дисциплини во Македонија и на Балканот е да се занимаваат со теми ограничени во националните рамки: со историјата, етнологијата, јазикот, фолклорот итн. на „сопствениот“ народ. Оваа методолошка одлика според примерите во текстов подразбира големо ограничување во смисла на практикување на сето она што во глобални рамки е одамна надминато. Овој текст се однесува на третманот на народното творештво, односно на фолклорот од страна на истражувачите во југословенскиот период, а истиот етноцентричен израз во тој третман повторно се актуализираше во последниве години поради поддршката на таа реторика од страна на десно ориентираната власт во Македонија. Оттука може да се зборува за еден подолг континуитет на методолошки ограничувања што не успеваме да ги надминеме до денеска кога се работи за истражување на „сопственото“. Затоа сметам дека ваквите историски преиспитувања на наративите на националните дисциплини се особено важни не во однос на критика на одделни автори што треба да нè поучи како не треба да пишуваме денес, туку повеќе во смисла на конечното надминување на концептите на одредени „школи“ кога се работи за истражување на „национални теми“. Маргарита Карамихова, кога зборува за бугарскиот контекст, вели дека ревизијата на корпусот литература од комунистичкиот период е многу важен чекор за идниот развој. Без систематска колективна анализа и без национална дебата е тешко да се утврди што се случувало во социјалистичкиот период, но и да се утврди што треба да се случува во постсоцијалистичкиот период во оваа смисла (Karamišova 2017: 75). Во јавниот дискурс опстојува впечатокот дека етноцентричниот научен дискурс во македонските национални науки низ историјата бил понеутрален, потивок или помалку агресивен за разлика од

оној на соседните национални дисциплини. Според примерите поместени овде, се покажува дека таквиот впечаток всушност е мит, кој опстојува токму како резултат на недостигот на систематски анализи на научниот дискурс од националните науки низ историска перспектива.

Според примерите од списанието „Македонски фолклор“ и неговите изданија во југословенскиот период, очигледно е дека постои силен консензус меѓу истражувачите околу нивната главна задача – утврдување на националната припадност на народното творештво, и од овој концепт речиси и не постојат отстапувања. Во таа оптовареност со националното, македонскиот народ како „нашиот народ“ е важната и неразделна компонента од научната дејност на фолклористиката со што се потенцира и грижата на науката за „својот“ народ. Преродбенските насоки се многу актуелни во овој период и тие подразбираат глорификација на народното творештво во прилог на македонскиот национален идентитет, особено револуционерниот или историскиот фолклор. Идеализацијата на народното така подразбира и идеализација на македонското. Историските контексти се секогаш присутни дури и во анализите што не се однесуваат на историското или револуционерното народно творештво. Во корист на континуитетот на етничкото опстојување, народната култура и традицијата на која таа се потпира се третираат како статични и непроменливи низ вековите. Авторите неуморно трагаат по единствени, општонародни карактеристики за темите што ги истражуваат, а нивните специфики во најголем број случаи зависат од префиксот етно. Идеализацијата на народната култура преку анализите на фолклорот очигледно претставува важна задача на фолклористиката, која секогаш ја интерпретира македонската народна култура во позитивна светлина без отстапувања, девијации, патологии, застранувања. Тугите влијанија, оние на другите (соседните) култури се добредојдени во анализите исклучиво кога треба ним да им се припишат отстапувањата или „девијациите“ од идеализираниот замислен Македонец. Во сите други случаи мисијата е да се подвлече оригиналната, самобитната, чистата македонска народна култура. Македонската фолклористика е силно посветена на обврската да протестира против присвојувањата на македонското народно творештво од страна на соседните држави. Поради тоа авторите го потенцираат самобитниот карактер на македонскиот фолклор, кој е географски и етнички ограничен, создаден на „македонска почва“ и со општомакедонски карактеристики. Фолклорот така станува сопственост на посебните балкански нации, кои задолжително треба многу да се разликуваат меѓу себе. Сите споменати карактеристики на македонската фолклористика во анализираниот период повеќе подразбираат застапништво на „својот народ“ од страна на авторите во етноцентричен стил отколку „објективна“ наука во позитивистичка смисла на зборот, која е декларативно потенцирана како избран пристап од повеќе автори. Наместо оксиморонот: објективна наука за субјективните национални теми, на македонските истражувачи од националните дисциплини сè уште им недостасува рефлексивноста како многу корисна методолошка алатка.

Фокусот на сопствената позиционираност на истражувачите во однос на темата на истражување ќе им овозможи излез од рамката според која тие се ставени во ситуација да учествуваат директно и активистички во процесот на (пре)создавање на националниот идентитет.

Извори

Андонов-Полјански, Христо. 1972. „Особености од Македонија во британската етнолошка и фолклористичка литература“, Македонски фолклор 9–10: 231–240.

Вражиновски, Танас. 1976. „Кон проучувањето на народните кажувања (по примери на Народноослободителната борба)“, Македонски фолклор 18: 99–105.

Вражиновски, Танас. 1979. „Македонските преданија за места“, Македонски фолклор 23: 213–275.

Дискусија на II симпозиум за балкански фолклор. 1972. Македонски фолклор 9–10: 211–214.

Јаќоски, Воислав. 1983. „Преглед врз револуционерната народна песна од Штип и Штипско“, Македонски фолклор 32: 13–24.

Каровски, Лазо. 1968. „Ритмиката на народната поезија од епохата на Илинден“, Македонски фолклор 2: 47–55.

Најчески, Димче. 1968а. „Томе Саздов: Македонската народна поезија – краток преглед“, Скопје: Култура, 1966; Македонски фолклор 1: 194.

Најчески, Димче. 1968б. „Народните борбени песни од периодот пред организирањето на ВМРО“, Македонски фолклор 2: 35–41.

Најчески, Димче. 1969. „Илинденското востание во македонската народна поезија“, Македонски фолклор 3–4: 83–90.

Пенушлиски, Кирил. 1974. „Кон проучувањето на македонските еротски народни приказни“, Македонски фолклор 14: 67–85.

- Попвасилева, Александра. 1980. „Цветана Романска: Въпроси на българското народно творчество“, во: Избрани студии и статии. Составиле, П. Динеков и Ст. Стојакова, София 1976, 462, Македонски фолклор 26: 181–183.
- Ристовски, Блаже. 1970. „Дваесет години Институт за фолклор во Скопје“, Македонски фолклор 5–6: 5–8.
- Ристовски, Блаже. 1973. „Три советски фолклористички зборника и еден нефолклористички проблем“, Македонски фолклор 11: 115–130.
- Ристовски, Блаже. 1976. „Македонската револуционерна народна песна од Пулевски до Рацин“, Македонски фолклор 18: 91–98.
- Робовски, Никифор. 1968. „Одрозот на Илинден во македонската историска песна“, Македонски фолклор 2: 42–45.
- Саздов, Томе. 1968. „Критики, рецензии, белешки: Българско народно творчество“. Т. I–XIII, София, 1961–1965, Македонски фолклор 2: 287–294.
- Симитчиев, Коле. 1968. „По прашањето за потеклото на македонскиот народен еп“, Македонски фолклор 1: 41–54.
- Симитчиев, Коле. 1984. „Македонски и бугарски варијанти на баладата за мајката, којашто присилена од Турците го фрла своето новороденче“, Македонски фолклор 33: 65–71.
- Станковиќ Карчовска, Верица. 1987. „Некои ориентални елементи во македонската народна песна и творечкиот лик на Панка Хацинаумова“, Македонски фолклор 39–40: 171–179.
- Стоичковски, Благој. 1990. „Томе Саздов: „Македонска фолклорна литература“, Македонска ревија, Скопје, 1987, 1–173, Македонски фолклор 46: 162–164.
- Стоичковски, Благој. 1991. „Свадбените обичаи во Пијанечко-Малешевскиот регион“, Македонски фолклор 47: 107–113.

Литература

- Ристески, Љ. 2014. „Само што излеговме од опинци, етнолозите сакаат повторно да нè вратат во нив“. Статусот на етнологијата во Македонија во периодот на социјализмот (1946–1953), во: За етнологијата... безброј прагови сме преминале... За Анета Светиева, Ристески Љупчо, Ана Ашталковска Гајтаноска (ур.). 55–76. Скопје: ИЕА.
- Čaro, J. 2014. 'Ethnology and Anthropology in Europe. Towards a Trans-National Discipline', *Cultural Analysis* 13: 51–76.
- Čolović, I. 1994. *Bordel ratnika, folklor, politika i rat, drugo izdanje*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Karamihova, M. 2017. 'Teaching Bulgarian Ethnology During Post-Communist Period', во: *Against All Odds: Ethnology and Anthropology between Theory and Praxis*, Risteski Lj., Ines Crvenkovska Risteska (ур.). 71–80. Скопје: IEA.
- Mihăilescu, V., Iliev, I., Naumović, S. (ур.). 2008. 'Introduction', *Studying Peoples in the People's Democracies II, Socialist Era Anthropology in South-East Europe*. 1–18. Berlin: LIT-Verlag.
- Prica, I. 2004/2005. *Etnologija postsocijalizma i prije*. Ili: Dvanaest godina nakon „Etnologije socijalizma i poslije“, *Etnološka Tribina* 27–28(34/35): 9–22.
- Vukov, N. 2012. *Ethnoscripts and nationographies: imagining nations within ethnographic museums in East Central and Southern Europe, Great Narratives of the Past. Traditions and Revisions in National Museums Conference proceedings from EuNaMus, European National Museums: Identity Politics, the Uses of the Past and the European Citizen, Paris 29 June – 1 July & 25–26 November 2011*. Dominique Poulot, Felicity Bodenstern & José María Lanzarote Guiral (eds) *EuNaMus Report No 4*. Linköping University Electronic Press, 331–343, <http://www.ep.liu.se/ecp_home/index.en.aspx?issue=078> пристапено на: 12.12.2018.
- Wilson, W. 1973. 'Herder, Folklore and Romantic Nationalism', *Journal of Popular Culture* 6(4): 819–835.